

Zulfiya SIDIKNAZAROVA,
Toshkent davlat transport universiteti
chet tillar kafedrasida dotsenti vb
E-mail: zsidiknazarova@gmail.com
Tel +99890 1746914

O'ZDJTU professori, filologiya fanlari doktori J.A. Yakubov taqrizi asosida

SIGNIFICANT ASPECTS OF THE TRANSLATION OF ADJECTIVAL WORD CATEGORIES AND SYLLABLES IN FOREIGN LANGUAGES

Annotation

In this article, the significant aspects of the translation of adjectival word categories and syllables in foreign languages, and the fact that each language has its own characteristics, do not blindly refer to the translation language of the grammatical forms used in the original, but to the task reconstruction using alternative forms expressed through them. In particular, the ambiguity of quality and pronunciation today causes a number of imbalances in the process of translation into Uzbek. Given the lexical and grammatical features of adjectives and syllables in the text, it is obvious how important this topic is if we take into account the difficulties encountered in the process of communicating them to the reader. Analysis of the category of ambiguity is a complex study, covering the achievements and shortcomings of the translator in this regard, the different ways of translation in communicating to readers on the basis of alternative options and the problems that arise in translation.

Key words: foreign languages, word category, translation, method, fluent word category, concept of form, concept of content, contextual meaning, polysemantic words, form and meaning, speech activity.

ВАЖНЫЕ АСПЕКТЫ ПЕРЕВОДА КАТЕГОРИЙ ПРИЛАГАТЕЛЬНЫХ И СЛОГОВ В ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКАХ

Аннотация

В данной статье рассматриваются существенные аспекты перевода качественных категорий слов и наречий в иностранные языки, и тот факт, что каждый язык имеет свои особенности, требует функционального переосмысления фактически используемых грамматических форм на язык перевода не вслепую, а с помощью альтернативных форм, выраженных через них. В частности, многозначность прилагательных и наречий сегодня порождает ряд несоответствий в процессе перевода на узбекский язык. Учитывая лексико-грамматические особенности прилагательных и наречий в тексте, учитывая трудности, с которыми сталкивается в процессе их донесения до читателя, становится очевидным, насколько важна эта тема. Анализ категории многозначности представляет собой комплексное исследование, охватывающее достижения и недостатки переводчика в этом отношении, различные способы перевода при предоставлении читателям альтернативных вариантов и проблемы, возникающие при переводе.

Ключевые слова: иностранные языки, категория слова, перевод, метод, категория наречия, понятие формы, понятие содержания, контекстуальное значение, многозначные слова, форма и значение, речевая деятельность.

CHET TILLARIDAGI SIFAT SO'Z TURKUMLARI VA RAVISHLARNI TARJIMA QILISHNING AHAMIYATLI TOMONLARI

Annotatsiya

Ushbu maqolada chet tillaridagi sifat so'z turkumlari va ravishlarni tarjima qilishning ahamiyatli tomonlari va har bir tilning o'ziga xos xususiyatlarga ega ekanligi aslyatda foydalanilgan grammatik shakllarni tarjima tiliga ko'r-ko'rona emas, balki ular vositasida ifoda etilgan muqobil shakllar yordamida vazifaviy qayta tiklashni taqazo etadi. Jumladan, bugungi kunda sifat va ravishlarning ko'p ma'noliligi o'zbek tiliga tarjima qilish jarayonida bir qator nomutanosibliklarni keltirib chiqaradi. Sifat va ravishlarni matndagi leksik va grammatik xususiyatlarini hisobga olgan holda, ularni o'quvchiga yetkazish jarayonida uchraydigan qiyinchiliklarni hisobga oladigan bo'lsak bu mavzuni qanchalik muhimligi ko'zga tashlanadi. Ko'p ma'nolilik kategoriyasini tahlil qilish murakkab tadqiqot bo'lib, bu borada tarjimonning yutuq va kamchiliklarini, o'quvchilarga muqobil variantlar asosida yetkazishdagi tarjimaning turl xil yo'llari va tarjimada vujudga keladigan muammolarni qamrab oladi.

Kalit so'zlar: chet tillari, so'z turkumi, tarjima, metoda, ravish so'z turkumi, shakl tushunchasi, mazmun tushunchasi, tarjima – nutq, kontekstual ma'no, polisemantik so'zlar, Shakl va ma'no, nutq faoliyati.

Kirish. Tarjima - nutq yoki matni bir tildan boshqa tilga o'zgartirish faoliyati. Hozirgi kunda tilshunoslikning ushbu bo'limi jamiyat hayotining deyarli barcha jabhalarida muhim o'rin tutadi. Tarjima murakkab jarayon. Asl ma'noni to'g'ri etkazish uchun chet tilining xususiyatlarini tushunish kerak. Ba'zan tarjima uchun so'zlarni topish deyarli mumkin emas. Misol uchun, "qayta qurish" yoki "kommunal" atamalarining ekvivalenti yo'q, chunki ular juda o'ziga xos va o'ziga xosdir. Bu so'zlar Rossiya tarixidagi ma'lum bir davrga, ya'ni Sovet Ittifoqi davriga tegishli. Ko'pincha bunday qiyinchiliklarni tilga yoki aksincha, rus tilidan boshqa tilga badiiy tarjimada uchraydi. Natijada munozarali savol tug'iladi: "Asl nusxa bilan ishlashning eng yaxshi usuli qanday?" Tarjimonlar matni shaffof va eng mayda detallarigacha qayta ko'rib chiqishlari kerakmi? Yoki ular uchun asosiy mezon sifatida ish/matn atmosferasiga yopishib olish yaxshiroqmi? Ushbu bahslarni hal qilishda faqat belgilangan standartlar va ko'rsatkichlarga e'tibor qaratish mumkin: aniqlik va sifat, ma'noni etkazish. Tarjimaning asosiy turlari va shakllari Zamonaviy chet tillari filologiyasi matnlarni janr, uslub va boshqa toifalar bo'yicha ajratib turadi, ularning juda ko'plari bor. Eng keng tarqalgan turlarini ko'rib chiqing. O'tkazmalar quyidagilar bo'yicha tasniflanadi:

Mavzuga oid adabiyotlarning taxlili. Hozirgi zamonda O'quv jarayonida o'quv qo'llanma sifatida harakat qilish, tinglash asosiy, aslida kommunikativ rollarga qo'shimcha ravishda bir qator yordamchi, pedagogik funksiyalarni bajaradi. U o'quvchilarning nutq faoliyatini rag'batlantiradi, o'quv jarayonini boshqarishni ta'minlaydi, talabalarni yangi til, nutq va mintaqaviy geografik material bilan tanishtirish uchun ishlatiladi, ko'nikmalarni rivojlantirish vositasi sifatida ishlaydi, erishilgan nutq darajasini saqlashga yordam beradi, nutq samaradorligini oshiradi. fikr-mulohaza va o'z-o'zini nazorat qilish. Bugungi davrda chet tillarini o'rganishning ahamiyati O'zbekistonda avvalgiga qaraganda ancha yuqori bo'lib bormoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012 yil 10 dekabrda "Chet tillarni o'rganish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari

to'g'risida"gi PQ-1875-son qarori chet tilini o'quv fan sifatida boshlang'ich ta'lim tarkibidan to'liq o'rin egallashi, chet tillarni o'rganishga qiziqishni kuchaytirish va xalqning o'rtacha ma'lumot darajasini o'stirish, umumiy madaniyatga talabning oshishi, xalqaro va madaniyatlararo hamkorlikka tayyorarlikni shakllantirish kabi istiqboldagi vazifalarni amalga oshirishni ko'zda tutadi. bir qancha chet tillari mutaxassislari chet tillarini o'rganishni yangi metod va yo'llarini hayotga tadbiq qilishmoqda. bu albatta chet tillarni o'qitish samaradorligini yanada oshiradi. chet tillarida sifat ravishlardagi ma'noni asosiy shakllari va muammolarini tahlili. til insonlar o'rtasida aloqa o'rnatuvchi vosita hisoblanadi. shakl va ma'no xususiyatdagi nazariy muammolar aristotel, platon kabi faylasuflar yashagan davrlardan to hozirgi kunga qadar tilshunoslar, faylasuflar va fan arboblarni diqqat markazida bo'lib kelgan. chet tillari ko'p ma'noli so'zlarga boy til hisoblanadi. matnda ko'p ma'noli so'zlarni ishlatilishi ularni qo'llanilishini nazarda tutib qolmasdan, matnni ta'sirchanligini oshirishga xizmat qiladi.

Sifat so'z turkumi. Uning ma'no turlari haqida ma'lumotlar. Turkumi sifat deyiladi. Sifat asosan otga bog'lanadi va uning belgisini aniqlaydi. Masalan: oq ko'ylak, kuzgi ekin, aqlli qiz, yumshoq non, o'rtancha o'g'il. Bunda belgi bildiruvchi so'z sifatlovchi, uni boshqarib kelgan ot esa sifatlanmish deyiladi.

Sifat bog'lanib kelgan ot turli so'z o'zgartuvchi qo'shimchalar bilan qo'llanish mumkin, lekin sifat o'zgarmaydi: ko'k qalam, ko'k qalamning, ko'k qalamdan kabi. Sifat gapda asosan a) sifatlovchi-aniqllovchi vazifasini bajaradi: Bir ozdan so'ng yoqimli shamol esa boshladi; b) kesim bo'lib keladi: Osmon tiniq. Sifat ba'zan fe'lga bog'lanib, harakatning belgisini bildirishi mumkin. Bunday holda sifat ravish kabi gapda hol vazifasini bajaradi: U do'stining yuragida kechayotgan tuyg'ularni yaxshi tushunardi. Sifatning ma'no turlari. Sifatlar ma'no jihatdan quyidagi turlarga bo'linadi: xususiyat bildiruvchi sifatlar: kamtarin, sho'x, ziqna, sodda, yo'rg'a, mehribon; holat bildiruvchi sifatlar: keksa, badavlat, iliq, tinch, salqin, ochiq, xursand; shakl-ko'rinish bildiruvchi sifatlar: gavdali, novcha, qiyshiq, yassi;

rang – tus bildiruvchi sifatlar: oq, qora, qizil, pushti;

hajm – o'lchov bildiruvchi sifatlar: keng, tor, uzun, yaqin, katta, og'ir;

maza – ta'm bildiruvchi sifatlar: nordon, achchiq, bemaza, shirin;

hid bildiruvchi sifatlar: muattar, xushbo'y, badbo'y;

o'rin va paytga munosabat bildiruvchi sifatlar: kechki, tonggi, kuzgi, bahorgi.

Tadqiqot metodologiyasi. Sifat – predmetning rangi, hajmi, shakli, mazasi, xarakteri, psixik holati, o'rin yoki vaqtga munosabati kabi belgilarni anglatadi. Masalan qizil, katta, shirin, baland, yomon, sho'x, ertalabki kabilardir. Sifatlar anglatgan ma'nosidan kelib chiqqan holda asliy va nisbiy sifatlariga ajratiladi. Sifatlar ko'p ma'noligiga ko'ra bir qancha qiziqarli muammolarni kelib chiqishiga sabab bo'ladi va bunda asosan matndan kelib chiqadigan kontekstual ma'noga e'tibor qaratiladi. Millerning qayd etishicha "Sifatlar boshqa so'z turkumlaridan farqli o'laroq o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, ular sinonim va antonimlar bilan aloqaga kirishganda tilning lug'at boyligini boyitishga xizmat qiladi". So'zlarda antonym va sinonimlar o'rtasidagi aloqa bir vaqtni o'zida vujudga keladi. Masalan "strong" sinonimlarning butun guruhini tashkil qiladi (sturdy, powerful, tough, etc) va u antonimik aloqasiga ko'ra "weak" bian o'zaro aloqaga kirishib guruhlariga ajratiladi (puny or frail). Sifatlar ko'plab ma'nolarda qo'llanilib, kontekstga bog'langan va moslashuvchanlik xususiyatiga ega.

Antonim haqida fikr yuritishda, uni qanday vaziyatda ishlatilishiga qarab fikr yuritiladi. Masalan "light" sifati antonimi "dark" bo'lib kelganda, uni "light"ning boshqa bir antonimi "heavy" dan ajratish kerak. Sifatlarni qanda tuzilganligi ham muhim ahamiyat kasb etadi ya'ni ularni otlar ishtiroki bilan tuzilishi asosiy tahlil vositasi hisoblanadi. Ushbu metodlar ko'p ma'noli sifatlariga oid ma'nolarni turlarga ajratishni taqozo etgan "Cobuild Dictionary"ni yaratilishiga sabab bo'lgan. Yana bir sifatlar o'rtasidagi ma'noni farqlash uni qanday gap bo'lari vazifasida kelishini bilishdir. Masalan: My old girlfriend (attributive) My girlfriend is old (predicative).

Sifatlarda o'xshash ma'noni ajratish ham o'ziga xos jarayon hisoblanadi. Bunda dastlab o'sha ma'noni tushunishga harakat qilinadi, shuni qayd etish joizki ba'zi sifatlar ko'p ma'noli emasdek ko'rinadi. Masalan "lax" yoki "leaden" ko'p ma'nolidek ko'rinmasada, ammo ularning beshdan ortiq ma'nolari bor.

Misol uchun: 1)"lax" sifati quyidagi ma'nolarga ega:

1. kuchsiz, zaif

2. nomukammal, talabga javob bermaydigan

3. bo'shshagan 4. bo'sh (idishga nisbatan)

5. qat'iyyatsiz

2) "leaden" sifati esa quyidagi ma'nolarga ega:

1. qo'rg'oshingda oid

2. og'ir, qattiq

3. ko'kimtir, bo'z

4. bo'shshagan, lohas

5. sekin, qiyinchilik bilan bajarilgan.

Shuningdek, yana shunday ko'p ma'noli sifatlar borki, ularning ma'nolari oltitadan ortiq bo'lib, ba'zi ma'nolari sifatga yaqin taxminiy ma'nolar sifatida qayd etiladi va munozaraga sabab bo'ladi. Shunday so'zlar sirasiga apart, canonical, deyep, foating, idle, marginal, particular, remote, stable, unbalanced kabilardir. Masalan "deyep" sifati juda murakkab tahlil vositasi hisoblanib, uni 20 dan ortiq bir-biridan farqlanuvchi ma'no shakllarini lug'atda kuzatamiz. Shu bilan birga u bir qancha so'z birikmalari bilan birga o'ziga xos ma'no kasb etadi. Masalan "deyep space" – tubsiz koinot, "deyep design" – jalb qilingan loyiha "deyep freezer"- uzoq saqlaydigan muzlatkich, "deyep green"- tabiatga bog'liq muammolarni hal etuvchi inson, "deyep mourning" qattiq aza tutish, "deyep structure" –murakkab tuzilish, "deyep bodied"- baliqsimon tana, "deyep discount" – og'ir chegirma, "deyep fred"- yaxshi qovurilgan. Bundan ko'rinadiki, sifatlarni ma'noga ajratish murakkab jarayon hisoblanadi.

Ravishlar holatni turli shakllari va vazifalarini o'z ichiga olgan so'z turkumi sifatida tez-tez muhokamaga sabab bo'ladi. Ravishlarda grammatik hamda ma'no jihatdan sifatlar bilan bog'liqlik mavjud bo'lib, bu ikkalasini birgalikda qiyoslab o'rganilishini taqozo etadi. Agar ravishlar gapda turli vazifada kelsa, ular ifodalaydigan ma'no ham turlicha bo'lishi mumkin:

1. Cow gives birth to a calf naturally. 2. Naturally, cow gives birth to a calf

Bu ikkita gapni birinчисida "naturally" ravishi "tabiiy ravishda" ikkinchi gapda esa "albatta" ma'nosida ishlatilayapti. "quite" ravishini ma'nosi ham albatta kontekst bilan uzviy bog'liq. Ammo Amerika va Angliyada ishlatilishiga ko'ra bu ravish ma'no jihatdan farq qiladi. Amerikaliklar uni "juda" degan ma'noni ifodalash uchun qo'llasa, Angliyaliklar "ozgina" degan ma'noda ishlatadi. Qo'shimcha qilib aytganda, "quite few" (juda oz miqdorda) degan ma'noni bildirsa, "quite a few" (juda

katta miqdorda) degan ma'noni bildiradi. Tarjimada mana shunday holatlarni ham e'tiborga olish lozim. Shu bilan birga "still", "hard", "last", "then", "rarely" kabi ravishlarni ham bir nechta ma'nolari mavjud.

Xulosa va takliflar. Chet tillaridagi ravishlarni tarjima qilishda uchraydigan muammolar va yechim sifatida va ravishlarni ko'p ma'noliligini talqin qilishda grammatik birliklardagi ma'no xususiyati bilan birga, jumla tarkibidagi so'zlarni o'zaro munosabatga kirishish va moslashish holatlarini puxta bilish zarur, aks holda tilning grammatik hamda mantiqiy meyorlari yo'l qo'ya olmaydigan ifodalar vujudga kelib qolishi mumkin. Chunki tarjimada asliyatda mujassamlasgan fikr tarjima tili vositalari yordamida qayta yaratiladi. Xulosamiz so'nggida shuni qayd etish joizki, tillardagi ko'p ma'nolilik tilni jozibasini sayqallash bilan birga, bir nechta asrlardan beri qiziqarli tadqiqot mavzularidan biri hisoblanadi.

ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012 yil 10 dekabrda «Chet tillarni o'rganish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PQ-1875- son qarori. // «Xalq so'zi» gazetasi, 11.12.2012 y., 240 (5660)-son.
2. Doniyorov R. O'zbek tili texnik terminologiyasining ayrim masalalari. – T.: «Fan», 1977.
3. Jalolov J. Chet tili o'qitish metodikasi. – T.: «O'qituvchi», 1996. -139-b.
4. Kogan V.M. K voprosu o formalizatsii otrasli prava. // «Voprosi kibernetiki i pravo». – M.: «Nauka», 1967.
5. Nasrullo Jumanxo'ja. Qonun tili mezonlari. – T.: «Muharrir», 2010.
6. Reformatskiy A.A. Misli o terminologii. // «Sovremenniye problemi russkoy terminologii». – M., 1986. 7. Sitkina F.A. Terminologiya i perevod: K osnovam sopostavitelnogo terminovedeniY. – Lvov, 1988.